

JAARBOEK
VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

80
1993

KONINKLIJK NEDERLANDS GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie:

E.J.A. van Beek, St. Michielsgestel
Drs. G. van der Meer, 's-Gravenhage
Dr. W. Op den Velde, Amsterdam
D. Purmer RA, Ruurlo

Redactie adres:

Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet
Postbus 11028,
2301 EA Leiden

ISSN 0920-380X

NASCHRIFT BIJ HET ARTIKEL VAN L.M.J. BOEGHEIM: MUNTEN IN OPDRACHT VAN DE NEDERLANDSE REGE- RING IN DE USA GESLAGEN (JMP 1992 P. 307 VM 354).

door L.M.J. Boegheim

De heer dr. ir. M.v.d. Brandhof, 's Rijks Muntmeester van 1 juni 1969 tot 31 december 1979, die per 1 oktober 1945 bij 's Rijks Munt in dienst trad en bij K.B. van 11 december 1947 No. 32 tot Chef van de afdeling Controle werd aangesteld, was nauw bij de afwikkeling van de in opdracht van de Nederlandse regering voor Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog in de USA geslagen munten betrokken en was zo vriendelijk een uitgebreid naschrift bij mijn artikel samen te stellen. Onder dankzegging voor de door hem genomen moeite breng ik gaarne de door hem aangegeven correcties, aanvullingen en toelichtingen, voor zover voor de leesbaarheid van mijn artikel van belang, onder de gewaardeerde aandacht van de lezers. Op pag. 307 stelde ik dat de overwegingen waarom de aanmuntingen tot zilvergeld beperkt zijn gebleven niet bekend waren. De heer Van den Brandhof schrijft "de Nederlandse regering in Londen heeft — waar het vraagstuk van deze grondstoffen in Amerika zo moeilijk lag (bedoeld is de schaarste aan nikkel, tin en koper) — om deze reden ervan afgezien ook nog eens voor het moederland de kleinere coupures in onedel metaal te bestellen. Wel is door de USA Mint nog voorgesteld Nederlandse centen in corrosie-vast (roestvrij) staal te doen slaan (bron: dhr. W. Adams, geaccrediteerd bij de Nederlandse Ambassade te Washington en belast met de behartiging van muntzaken). Aan dit voorstel is evenwel geen gevolg gegeven, waardoor de aanmuntingen voor het moederland tot zilveren specien zijn beperkt gebleven. De aanbieding om de centen in roestvrij staal te slaan vereiste opnieuw een wijziging van de Muntwet en wij vermoedden dat men in Londen hiertegen op zag en er niet meer toe bereid zou zijn". Schulman vermeldt in zijn Handboek proeven in roestvrij staal (p. 221 nr. 1286A), die voor Curaçao en Suriname schijnen te zijn vervaardigd, maar vermeldt helaas geen bron en deze proeven zijn bij 's Rijks Munt onbekend. Zij zouden in 1942 zijn aangemaakt, dus voordat Adams zijn functie in Washington aanvaardde (voorjaar 1943) en voordat er sprake was van aanmuntingen voor Nederland (juni 1943). Aannemelijk is dan ook dat de roestvrij stalen cent voor Curaçao en Suriname bedoeld is geweest, daar begin 1942 opdrachten voor de aanmaak van centen voor deze gebieden werden verstrekt.

Op pag. 315 heb ik gesteld dat de procedure voor de vervaardiging van de stempels niet exact bekend was. De heer Van den Brandhof schrijft daartoe dat hem tijdens zijn bezoek aan de Munt te Philadelphia in augustus 1969 door het Hoofd van het Engraving Department werd bevestigd dat het kopiëren van het stempelgereedschap — uitgaande van een muntstuk — is geschied door middel van de vanouds bekende galvanoplast methode. De aldus verkregen galvano werd gebruikt als reductiemodel op de pantograaf voor het graveren van het stempelgereedschap.

De op pag. 318 (noot 34) vermelde conclusie zou volgens de heer Van den Brandhof niet juist zijn, aangezien hij nooit kwartjes en dubbeltjes 1943 met muntmeesterteken eikel in de zendingen voor Nederland heeft aangetroffen. “De hoeveelheden, coupures en jaartallen werden in duidelijke cijfers en letters op de wit-linnen zakken vermeld. Afwijkingen hiervan zouden in de processen-verbaal van ontvangst moeten zijn vermeld. De hiervoren bedoelde kwartjes en dubbeltjes 1943 moeten proefexemplaren geweest zijn, die bij de opdrachtbevestiging als stempelproeven zijn meegezonden in een zeer klein aantal”. Ik kan deze conclusie niet onderschrijven. Het moet niet uitgesloten worden geacht dat de eind 1944- begin 1945 door SHAEF in Noord Brabant in omloop gebrachte partij voor een groot deel heeft bestaan uit munten met het jaartal 1943. SHAEF had op de eerste zending volledig beslag gelegd (p. 327). De in eerste instantie ontvangen kisten zullen hoogstwaarschijnlijk ook wel het eerst in omloop zijn gebracht. Bovendien zijn de in de diverse catalogi voor deze coupures vermelde prijzen van dien aard dat het beslist niet uitsluitend stempelproeven kunnen zijn.

De heer Van den Brandhof stelt voorts dat ook de door mij op p. 318 vermelde wijziging van de stempels per 16 oktober 1943 en het feit dat eerst op 11 december 1943 de officiële toewijzing voor het benodigde zilver plaats vond er op zouden wijzen dat slechts enkele munten met het jaartal 1943 kunnen zijn geslagen, omdat zeker geen muntslag op voorhand zou hebben plaatsgevonden zolang niet over zilver kon worden beschikt. Maar de Munt te Philadelphia had zich in principe reeds op 18 mei 1943 bereid verklaard munten aan te maken (p. 310). De aanmunting was voorts op 9 juni 1943 op ministerieel niveau besproken (p. 310). Op 26 oktober 1943 werd goedkeuring verleend voor een zilver levering voor een gedeeltelijke uitvoering van het gevraagde programma (p. 311). Er was steeds gesteld dat er haast was geboden, het was oorlog en lang niet alles werd ogenblikkelijk vastgelegd. Er was stempelmetaal beschikbaar met het jaartal 1943 dat had gediend voor de muntslag voor Suriname en Curaçao en dat met wijziging van het muntmeesterteken direct kon worden benut. Bovendien heeft de Munt in Philadelphia in

het begin met tenminste twee persen voor de kwartjes en vier tot vijf voor de dubbeltjes gewerkt (p. 313).

Op grond van deze feiten lijkt het mij weinig plausibel dat slechts enkele tientallen munten met het jaartal 1943 zouden kunnen zijn geslagen. Het valt dan ook zeer te betreuren dat alle op deze aanmuntingen betrekking hebbende bescheiden bij de Munt te Philadelphia door de Amerikanen zijn vernietigd, waardoor exacte gegevens niet meer kunnen worden achterhaald.

Het door mij gestelde op p. 333 aangaande de concentratie van kisten in de bunker is niet juist. De kisten werden — zoals dhr. Van den Brandhof terecht opmerkt — bij 's Rijks Munt uitgepakt, waarna de zakken werden nagewogen en na accoord bevinding ongeopend per vrachtauto onder bewaking naar de bunker doorgezonden. Er zijn derhalve nooit kisten in de bunker opgeslagen. Volledig onbekend was mij waarom munten met een schop werden opgeschept (foto p. 335) hetgeen mij wel erg ongebruikelijk voorkwam. Dhr. Van den Brandhof geeft hiervoor de volgende interessante verklaring: “Nadat de zakken enige maanden in de bunker lagen, bleek ons bij controle dat door de vochtige atmosfeer in de bunker de zakken zeer nat waren geworden. De onderste lagen van de stapels waren verteerd en onder het grote gewicht van de bovenliggende zakken met munten opengesprongen, zodat de inhoud ervan overal op de vloeren lag verspreid. Na advies te hebben ingewonnen bij de Rijksgebouwendienst, kon er droogapparatuur worden geleend van het Ministerie van O.K. en W., dat deze tijdens de bezetting in gebruik had gehad in de opslagplaatsen voor schilderijen. Met name in de opslagruimten van Kasteel Cannenburg te Vaassen stond een aantal droogapparaten ter beschikking, die in de bunker werden geplaatst. Deze werkten op het regeneratieprincipe met silicagel, een zout waarlangs door middel van een ventilator de lucht van de bunker werd gevoerd en dat vele malen het eigen gewicht aan water kon opnemen. Als het zout met water was verzadigd, werd het zout verwarmd, waardoor het vocht in de silicagel verdampte en via een pijpleiding met behulp van een ventilator door het dak van de bunker naar buiten werd gedreven. Het aldus gedroogde zout kon daarna zijn werk opnieuw beginnen. Na een aantal weken continu in bedrijf te zijn geweest was de bunker geheel droog en konden de zakken worden overgestapeld. De op de vloer verspreide inhoud van de opengebarsten onderste zakkenlaag werd opgeschept en afge-zakt in nieuwe zakken (zie foto's p. 335). Na ontruiming van de bunker zijn — vele jaren later — de droogapparaten aan de oorspronkelijke eigenaar teruggegeven”.

Noot 84 (p. 331) is inderdaad onjuist. Destijds werden in Nederland munten in zakjes afgeleverd en niet in rollen zoals door mij abusievelijk vermeld.

Rectificaties:

p. 308 regel 21: moet zijn nood-circulatie i.p.v. circulatie

p. 343 onderaan: moet zijn 11.976,0080 kg i.p.v. stuks
Hoeveelheid Suriname is 6.120,0040 kg i.p.v.
6.210,0040 kg.